

Фроляк Л. Д.,
доктор філологічних наук, професор,
Заклад української філології
Інституту слов'янської філології
Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Польща)

ТЕКСТИ З ПІДЛЯШШЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Статтю присвячено характеристиці збірників та окремих записів текстів народного мовлення з Підляшшя, які вийшли з кінця ХІХ ст. і до сьогодні, з огляду на їх діалектологічну інформативність.

Ключові слова: діалектологія, текстографія, українські говірки поза межами України, підляські говірки.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття, зважаючи на загальносвітові процеси глобалізації та урбанізації, які сприяють взаємодії і взаємовпливу культур різних народів та етнічних груп і одночасно спричиняються до відриву людини від її коріння, до розриву зв'язків між поколіннями, – українська гуманітарна наука посилила увагу до фіксації та опису усних і писемних зв'язних текстів як до специфічного свідчення когнітивного досвіду носіїв культури, як до скарбниці колективної народної і родової пам'яті та як до джерела так званої «мовленої історії». Така загальна тенденція не могла не вплинути й на українську діалектологію, яка із самого початку свого зародження спиралася на зібрані в експедиціях тексти різного характеру. Діалектологи й етнографи завжди розуміли значимість зв'язних текстів, які супроводжували наукові описи, з одного боку, ілюструючи аналіз явищ матеріальної і духовної культури, а з іншого – виступаючи свідченням їхньої наукової достовірності [Див. напр., 1, с. 5-6]. Розуміння діалектологами емпіричної цінності текстів висловив Григорій Аркушин, який підкреслив, що тексти – це не лише «особливим чином зафіксоване і збережене мовлення діалектоносіїв, з яким кожен бажаючий може знайомитися і проаналізувати будь-якого часу. Записані розповіді – це ще й факти живих свідків різних подій, які у своїх дослідженнях можуть використати не тільки діалектологи, а й соціолінгвісти, фольклористи, етнографи, історики та ін.» [2, с. 3].

Усвідомлення вченими значного пізнавального потенціалу діалектного тексту сприяло тому, що в останні десятиліття українська діалектна текстографія значно поповнилася, що, в свою чергу, викликає необхідність огляду наявних текстографічних праць, як з метою узагальнення і оцінки досягнутого, так і для того, щоб окреслити завдання подальших досліджень. Особливо актуальним видається перегляд текстів з тих територій, де з різних причин відбувається значна редукція діалектного простору. До таких теренів належать і етнічні українські землі поза межами України, зокрема, на північно-західному українсько-польському пограниччі. Важливість такого дослідження підкреслюється ще й тим, що, як відзначає Михайло Лесів, «мова корінного населення Підляшшя та Холмщини, народна культура якого основана на культурі й мовленні найдавніших східнослов'янських племен – волинян і бужан, що від самого початку нашої писаної всторії входили до складу Ки-

ївсько-Руської держави, належать до найстаріших українських діалектів» [3, с. 86]. Характеристика текстографії з території Підляшшя з'являлась у різних працях: в обґрунтуванні актуальності дослідницької проблеми у згаданих нижче розвідках В. Шимановського [4, с. 7-11], В. Курашкевича [5], М. Лесіва [3, 6]; С. Вархола та Ф. Чижевського [7, с. XXIV], Г. Аркушина; в окремій статті про завдання української текстографії Г. Аркушина [2, с. 3-4]; у праці Ю. Бідношій, який розглядав тексти з Підляшшя з погляду їх етнографічної інформативності [8, с. 119-123]; у рецензіях Г. Гримашевич [9, с. 187-189] та Ю. Бідношій [10, с. 43] збірників текстів Г. Аркушина [11]. Однак огляду текстів з Підляшшя з метою визначення їхньої придатності до діалектологічних досліджень ще зроблено не було.

Мета статті – опис доступних для науковців сьогодні текстових матеріалів з огляду на їх діалектологічну інформативність.

Виклад основного матеріалу. Різномасштабні праці, що містять зв'язні тексти, які було записано на Підляшші, за їх змістовно-стилістичними ознаками можна поділити на кілька груп: 1. Фольклорно-етнографічні джерела, тобто праці; автори яких ставили за мету здійснення етнографічного опису населення Підляшшя, залучаючи до цього опису усну народну творчість як вияв самобутності етнічної групи; 2. Етнографічно-лінгвістичні джерела, автори яких у етнографічній характеристиці підляшуків спирались, зокрема, на мовні особливості населення цього терену; 3. Лінгвістично-діалектологічні праці, метою яких був насамперед опис говірок Підляшшя і суміжних земель; 4. Публіцистичні тексти, написані або виголошені підляською говіркою; 5. Художні тексти, написані говіркою; 6. Аудіо- і відеозаписи говіркового мовлення.

У цій статті ми зосередимось лише на перших трьох групах праць, коротко зазначивши місце в джерельній базі й характер інших матеріалів, які можуть стати підставою наукових досліджень.

Фольклорно-етнографічні описи ХІХ ст. з території Польщі містили як записи фольклорних текстів, здебільшого пісень, так і власне діалектні тексти. Фольклорні матеріали знаходимо в працях: «Малорусская свадьба въ Корницкомъ приходѣ Констант.у Сѣдлец.губ.» Миколи Янчука (в «Трудахъ этногр. Отд. Москов. Общ. Любит. Естествозн. Т. VII, с. 74-114); «Образцы народныхъ говоровъ малорусскаго нарѣчія. Сѣдлецкыя разнорѣчья уѣздовъ Бѣльскаго, Константиновскаго и Радинскаго» в праці «Очеркъ звуковой истории малорусскаго нарѣчія» П. Житецького (пісні); «Приложение к материалам для этнографии Царства Польскаго. Губернии Люблинская и Августовская, 1864» А. Риттих (нарис народної культури та тексти пісень); зразки фольклору в «Трудахъ этнографическо-статистической экспедиции въ Зап. Русскій край» Чубинського, тт. 2,

5, 7); «Бытовые черты Русинки Холмского края по пѣснямъ» К. Яроцького (Живая старина 1892, вип. IV, с. 125-134); а також «Zagusy domowe» К. В. Войціцького (Warszawa, 1842, т. 3, с. 265-353); «О Подляской Руси» А. Каменського в «Опытахъ въ русской словесности воспитанниковъ Варшавскаго учеб. Округа» (с. 35-51); «Люблинская Русь» Л. Албертова (с. 27-34) та «Obrzędy weselne na Rusi (o dwe mile od Buga)», підписаних криптонімом М. І. в праці «Księga Swiata» (ч. 2, с. 113-120).

Назви останніх трьох наукових розвідок знаходимо у передмові до праці В. Шимановського «Звуковыя и формальныя особенности народныхъ говоровъ Холмской Руси. Обзоръ, съ приложениемъ образцовъ народныхъ говоровъ» 1897 р., де використано матеріали, записані у колишніх Красноставському, Білгорайському, Холмському та Грубешівському повітах Люблінської губернії та Більському і Володавському повітах колишньої Сідлецької губернії, і де, крім записів пісень, знаходимо також зв'язні тексти – зразки народного мовлення.

Сам Шимановський, характеризуючи джерела своєї праці, наводить слова Янчука, який зазначав, що «по пѣсням не всегда можно составить вѣрное представление о мѣстном говорѣ. Не говоря уже о том, что пѣсни не исчерпываютъ всей полноты отличительныхъ чертъ говора, даже и в томъ матеріалѣ, который онѣ даютъ, очень много формъ и самыхъ словъ, чисто пѣсенныхъ, неупотребительныхъ въ современной обыденной речи». Шимановський так коментує цю цитату: «Неоспоримо, какъ и вообще нельзя сомневаться въ томъ, что при составленіи сужденія о живомъ народномъ говорѣ на основаніи одного рода или вида источниковъ односторонность и неполнота свѣдѣній являются необходимымъ слѣдствиемъ такого положенія дѣла. ... Но съ другой стороны, безспорно также и то, что нельзя пренебрегать и пѣсеннымъ матеріаломъ – уже по тому одному, что пѣсни – произведения того же народа, и употребляющіяся въ нихъ слова и формы – все же элементы его рѣчи живой, а не мертвой» [4, с. 1-2; 12, с. 71].

В. Шимановський зазначає також, що не всі пісні мають однакову вартість для філологічних досліджень, однак є пісні, мова яких мало відрізняється від розмовної мови: пісні жартівливі, ігрові, про кохання [4, с. 2]. Придатність для використання матеріалів в описах говірок визначається для вченого їх точністю, тобто відповідністю звучанню, а також наявністю паспортизації. Так, він відзначає точність записів (особливо казок) в «Трудахъ этнографическо-статистической экспедиціи въ Зап. Русскій край» Чубинського (в т. 2, 3, 4, 5, 7, вип. 3, с. 552-556) [4, с. 8-9], застерігає від спирання на малопродатні для філологічних потреб матеріали зі статей Войціцького, Альбертова, а також зауважує, що в деяких якісних матеріалах, як, зокрема, кілька пісень у праці Яроцького, вміщених у «Живій старині», не зазначено місцевості, де ці пісні було записано, хоча «за змістом і формою пісень, можна сказати, що вони записані дуже близько від Холма» [4, с. 9].

У праці Шимановського представлено тексти з 16 населених пунктів Холмщини: з Холмського повіту (Руда, Скородів, Гнішув, Павлове, Депультичі, Волковьяни), Грубешівського повіту (Степанковичі, Сагрин, Сліпче, Підгірці), Білгорайського повіту (Тарногород, Біша) та з Томашівського повіту (Потишин, Шлятин, Типін, Переспя).

Тексти мають різний характер. Так, із села Депультичі і сел. Павлове, Підгірці, Сліпче маємо записи пісень, переважно обрядових, із сіл Степанковіце, Сагринь Грубешівського повіту – приповідки і приказки, з сіл Волковьяни (Укувани) – казка «Ху-

мек Приступа і дурней», з Тарнограда – казка про господаря і циганського сина, з Гнишева – казка про загублений перстень. Цікавим для мовного аналізу є запис із с. Персена – розповідь про бабу і москалів, які видурили в неї полотно. Тут наведено діалог старої жінки й москалів з передачею особливостей їхнього мовлення.

Тексти передано спрощеною транскрипцією на основі гражданки. Як зауважує автор праці, записувач дотримувався правил передачі наголошених і ненаголошених [e], [и], де чітку вимову він передає літерами **ы** та **э**, а наближену вимову – «гдѣ слышится звукъ неопределенный, тамъ для обозначенія звука, середняго между **э** та **е**, пишется **е**, а для обозначенія звука, середняго между **ы** та **и**, пишется **и**; для обозначенія же мягкихъ звуковъ **и** и (употребляются: для перваго – **і**, для последняго – **іе** (за исключениемъ техъ случаевъ, гдѣ «по требованію грамматики», нужно писать **ѣ**, которое пишется для обозначенія мягкаго **е** и въ выговорѣ нисколько не отличается от **іе**) [4, с. 31].

Таким чином, фольклорно-етнографічні праці, у яких вміщено матеріали з Підляшшя, мають різну пізнавальну цінність для діалектологічних досліджень. Записи пісень необхідно сприймати за зразки живого мовлення із застереженнями не лише тому, що мова фольклору має свою специфіку, що серед пісень є твори власне регіональні й загальнонаціональні, але ще й тому, що записувачі користувались різними графічними записами текстів, часто без пояснень, а також наближали мову пісень до відомого їм зразка. На увагу дослідників-діалектологів безперечно заслуговують матеріали з Підляшшя, уміщені в названих вище працях М. Янчука, П. Житецького, П. Чубинського і, особливо, праця В. Шимановського, яка найбільше відповідає потребам сучасного діалектографічного дослідження.

Час зацікавлень учених говірками Підляшшя і Холмщини Михайло Лесів поділяє на три періоди: перед Першою Світовою війною, між двома війнами та після Другої Світової війни [3, с. 86-100]. До першого періоду належать праці Івана Бессараби – етнографа, фольклориста і мовознавця, якому належать етнографічні описи населення Підляшшя та колишньої Херсонської губернії («Матеріали для етнографії Седлецької губернії», 1903; «Матеріали для етнографії Херсонської губернії», 1916; обидві праці написані російською мовою).

У «Матеріалах для етнографії Седлецької губернії» (1903) І. Бессараби подано опис українських підляських говірок з околиць с. Ломази [13, с. 1-40; 259-299], поміщено зразки мови, паремії й тексти пісень із сіл Любенка й Докудів [13, с. 41-119; 239-259], а в кінці книги – словник діалектних слів [13, с. 300-319].

У розділі «Образцы Ломазского говора. Народные рассказы» автор наводить розповіді різного жанру на 16 різних тем «О происхождении волка», «О происхождении аиста», «Чорт», «Мертвецы (упыри)», «Чародѣи и вѣдьмы», «Волколаки (оборотни)», «Кладь», «Какъ церковь провалилась въ землю и отчего въ Кіевѣ много церквей», «Пань и мужикъ», «Польша», «Козаки-мародѣры въ 1812 году», «Панщина», «Повстанье въ 1863 году», «Пань Борковский и пани Борковская», «Радзивиллы», «Жида». Як бачимо з наведеної тематики, це переважно легенди, розповіді-перекази, анекдоти, які належать до фольклорних творів і мають часто усталену форму, що необхідно враховувати під час як класифікації текстів, так і їх використання у дослідженнях. Автор записів намагається якнайточніше передати звучання слів, зокрема дифтонгів. Інтонацію він передає за допомогою розділових знаків – ком, двокрапок, тире, знак окли-

ку, Чи *віете* чули, що в Ломазях було в бужніци? - Ні, не чули. А що ж було? Ой вай! Що було. То нэх Буогь боронить. [13, с. 76]. Як зазначає Бессараба, всі ці народні розкази я слышал в деревнѣ Любенкѣ, Ломазскаго прихода во времена пребывания на родинѣ в 70-х годах и позже в 80-х, когда мнѣ приходилось посѣщать эту мѣстность. Многие изъ разказовъ записаны мною дословно, а иные составлены изъ отдельных мнѣний и отзывовъ самихъ крестьянъ” [13, с. 77].

У розділі “Пословицы, загадки, прибаутки, поговорки, сравнения, перебранки” [13, с. 77-85] Бессараба наводить 130 зразків паремій, серед яких 5 записано у Білій (4 польською мовою). Інші – з Ломазі і Докудова. У розділі “Народныя пѣсни” представлено різні жанри пісень, серед яких, за свідченням збирача, “нѣкоторыя пѣсни, очевидно, мѣстного происхождения, такъ какъ по складу народной рѣчи и особенностямъ ея формъ весьма близки къ подляшскимъ говорамъ. Звуковыя особенности Ломазскаго говора вѣ большинствѣ случаевъ соблюдаются во всехъ малорусскихъ пѣсняхъ какого бы онѣ ни были происхождения” [13, с. 85]. Для порівняння автор праці наводить зразки текстів пісень і розмовного мовлення, зазначаючи тотожні чи подібні форми, а також відмінності між ними [13, с. 86-87]. Важливо також, що Бессараба відзначає місце обрядових пісень у відповідних обрядах.

Таким чином, праця Івана Бессараби поєднує етнографічний, фольклористичний та діалектологічний аналізи зібраного ним на Підляшші фактичного матеріалу. Окрім того, що частина праці присвячена узагальнювальному опису говіркового мовлення, усі тексти, наведені тут, незалежно від жанрової належності, записано прозорою, читабельною транскрипцією, а також паспортизовано.

Паспортизовано також записи зразків місцевого мовлення в відомих етнографічних працях Оскара Кольберга та Павла Чубинського. У праці О. Кольберга в розділі “*Chelmskie*” у 2 томі уміщено тексти з Савіна, Ганська, Орхувка, записані спрощеною транскрипцією на основі латинки М.Гемпель, яка походила з Савіна [14]. В томах 1-7 “Трудів” П. Чубинського знаходимо записи з території колишніх Костянтинівського, Більського, Радзинського, Володавського і Любартовського повітів [15].

Іван Зілінський у праці “Проба упорядкування українських говорів” [16, с. 333-375] пише, що дізнався про українські говірки Холмщини і Люблінщини, їдучи в поїзді і розмовляючи з залізничниками. Автор наводить оригінальний текст, записаний у с. Любень під Володавою. Це казка про сина-злодія, у фонетичному записі якої простежуються такі риси, як звуження [а] до [е] після м’яких приголосних – *Єк уни нудрослі, самі зарублѣйте*, укання – *русказує*, оглушення дзвінких – *русказує, клупків*, монофтонги і дифтонги у новозакритому складі – *вун, і вуен, снуок, пушов, втюек, с куеньми, принюес, синку муйей, твуйей, луйей, віете, дѣвчиною, чоловіека, глядіелі* та ін., ствердіння ц – *на лавци*; морфологічні і морфонологічні особливості – *тій, лихії, з їми, постелів, сталі*; деякі синтаксичні риси – *бардзо лихії, пушов шукати за дѣвчиною, нех оддасць* та ін. Однак, у текстах немає наголосів, що применшує можливості їх використання.

Таким чином, розглянуті коротко особливості представлення зв’язних текстів у етнографічно-лінгвістичних джерелах, автори яких пов’язують етнічну своєрідність населення регіону насамперед з його мовою, показують, що ці праці дають значно більше матеріалів як для узагальнення знань про поширення

та специфіку підляських та суміжних говірок станом на кінець XIX- початок XX ст., так і для розгляду питань динаміки і розвитку говіркових систем.

Власне лінгвістичні праці з текстами у вигляді додатків та збірники текстів почали з’являтися ще у міжвоєнний період. Так, два тексти з Білгорайського повіту умістила в своїй монографії про надсянські говірки М.Пшепюрська (1938) [17]. Матеріали, зібрані В. Курашкевичем перед Другою Світовою війною, послужили фактичною базою для його розвідок, опублікованих вже після війни. У праці “*Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej*” вчений подав тексти з 4 н.п. Південного Підляшшя (Любень, Острувки, Кобиляни, Сицина), 5 н.п. Північного Підляшшя (Щецелі, Малеші, Лосинка, Ожешкове, Огородники), які він записав у 1937 та улітку 1938 року [5].

До матеріалів, виданих вже в повоєнні роки, належить праця Я.Токарського, присвячена говірці с. Серпелиці біля Янова Підляського, яка містить кілька текстів [18]. Трохи пізніше виходить колективна праця “*Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym*” (Варшава 1972) за редакцією А. Обрембської-Яблонської, до якої увійшли різнодіалектні тексти, записані різними дослідниками на території воєводства, зокрема тут знайдемо тексти з Грабовець Більського повіту, Дубини і Суховольці Гайнівського повіту та Рогавки Семятицького повіту [19].

Найбільш повною працею, яка фіксує південнопідляські говірки, є хрестоматія “*Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*” (Lublin 1998) Стефана Вархола і Фелікса Чижевського. Тут вміщено тексти з 12 населених пунктів, записані від двомовних автохтонів – польською і українською говіркою у населених пунктах колишнього Білопідляського воєводства (з центром у Білій Підляській).

Текстам кожного населеного пункту передують коротка історично-етнографічна характеристика, дані про релігійну належність громади, зазначено наявність церкви чи костелу, представлено дані про освітні заклади та міграційні рухи на цій території.

Щодо інформаторів, подано особисті дані, вік, віросповідання, деякі дані з лінгвістичної біографії та про специфіку мовлення. Напр.: *Nosów - Informatorka – autochtonka. Marianna Komorowska, lat 74, prawosławna, dwujęzyczna; na co dzień rozmawia po polsku i po ukraińsku. Opowiada szybko, ale wyraźnie; z charakterystycznym silnym akcentem wydechowym. Wywiad “w cztery oczy” przeprowadzony został w lutym 1990 roku* [7, с. 19]. *Kobylany: Informatorzy – autochtoni: małżeństwo Eugenia Nowicka, lat 63 i Tadeusz Nowicki, lat 71, prawosławni, dwujęzyczni, prymarny język ukraiński; w latach 80. rozmawiali w obu językach w rodzinie i w sąsiedztwie. E. Nowicka opowiada szybko, ze zróżnicowaną wysokością głosu; T. Nowicki – wolno i wyraźnie. W wymowie informatorów charakterystyczny jest silny akcent wydechowy* [7, с. 24].

Як зазначають укладачі хрестоматії, їхнім завданням було записати тексти від двомовних інформантів найстаршого покоління, при цьому рівень володіння мовами міг бути різним. Записи виконували під час експедиції, це були магнітофонні записи, які проводили і або 2 особи. Тематика текстів, як зазначено у пояснювальній частині, пов’язана з давньою матеріальною і духовною культурою мешканців сіл: з годівлею худоби, вирощуванням сільськогосподарських рослин, транспорту, традиційних ремесел, зокрема вирощування льону, коноплі, обробці волокна [7, с. XLI].

Укладачі хрестоматії для транскрибування використовують фонетичний запис на основі латиниці, де використовуються знаки, що передбачають розрізнення артикуляції голосних за ознаками вузьке / широке відкриття рота, участь ротової / носової порожнини, рух язика по горизонталі / ступінь підняття частини язика по вертикалі, ступінь лабіалізації, висхідна і низхідна артикуляція дифтонгів, часокількість – довгі і короткі голосні. Так само детально враховуються особливості артикуляції та звучання приголосних.

Окрім цього, укладачі врахували позначення надсегментних характеристик тексту: позначаються синтагматичні паузи, інтонація речення, емпатичні паузи. Також вирізняється у записах введення чужої мови, а також іншомовних уривків тексту. Важливо також, що записувачі відзначають мовленнєву поведінку інформаторів. Тексти супроводжуються виносками із поясненнями значень слів, граматичними поясненнями, подаються відповідники спорадично вживаних форм тощо.

Видатним явищем у діалектній текстології стало видання у 2007 році в Луцьку праці Григорія Аркушина «Голоси з Підляшшя», де знайшли місце тексти з 35 населених пунктів, серед яких 7 н. п. з Люблінського воєводства – Воля-Угруська, Семятицький повіт, Влодава, - та 28 н.п. із Підляського воєводства Семятицький, Більсько-Підляський, Гайнівський та Білостоцький повіти. Фонетична транскрипція, яку використовує автор видання, враховує особливості вимови голосних (укання та наближення [e] та [и], дифтонги, спорадична поява звуків [y] та [y̥], палаталізованість та ніпівпалаталізованість приголосного, оглушення повне і часткове, подовження приголосних і голосних). Тексти різної тривалості і різнотематичні. Детально паспортизовані: є дата запису, дані про інформанта з його короткою лінгвістичною біографією, назви населених пунктів (офіційні та місцеві), із зазначенням умов здійснення запису (в студентській експедиції, наодинці з експлоратором, у присутності знайомого дослідника тощо).

Важливою ознакою праці є наявність аудіозаписів, що дає можливість порівняти вимову з аудитивним записом, здійсненим дослідником. Праця Г. Аркушина належить до тих праць, укладачі яких прагнули поширити коло читачів, і тому поєднує запис, здійснений транскрипцією, та орфографічний запис. Оскільки збірник текстів Г. Аркушина вже детально аналізували [8; 9; 10], відзначимо лише, що тексти зібрано діалектологом із глибоким знанням говірок Підляшшя і представлено з усією необхідною супровідною інформацією про час, місце, обставини запису, а також про носія говірки.

До найновіших належить праця Івана Ігнатюка, «Українські говірки Південного Підляшшя [опис, тексти і словничок]», яка з'явилася у 2013. Тут вміщено 86 текстів, які було записано в період від 1970 до 2004 року. Важливо є те, що Іван Ігнатюк – місцевий житель і веде розмову з інформантами їхньою говіркою, тобто немає умов для переключення коду. Усі тексти – це зв'язні розповіді різної тематики: про пережите (*Я пам'ятаю, як тій коробці батько робив. І я од батька научився. Ще ідніа батькова коробка стоїть. Тамтіх коробок нема, бо перша робота завжди за плу^от* [20, с. 56]), про звичаї, обряди, традиційний одяг (*Давній хвартухі ткіли бабі з гóриню в пási. Гóринь то такіі купчіі червóніі ниткі.* [20, с. 59]), традиційні способи господарювання (*Як ми гóде приїхали з селá на хúтор то Рудéнци горáли сохóю* [20, с. 59] тощо). Є також приклади фольклорних творів, але ворни містяться в текстах розповідей

про обряди чи звичаї, напр., розповідь про коровай містить і 4 «приспéвки до коровая» [20, с. 76-77].

Тексти записано адаптованим українським алфавітом із зазначенням наголосу, дифтонгів. Усі тексти паспортизовані. Подано дані про час запису, локалізацію та дані по інформанта. напр., *говорив Владислав Ігнатюк. Рік нар, 1924. Сусід, село Данці. Гм.Ганна, пов. Влодава. Записано в серпні 1970 року; Анна Ігнатюк. Дівоче прізвище Онишук, рік нар. 1911, родом з села Жуки, гм. Тучна. пов. Біла Підляська, моя дядина. Записано в серпні 1970 року в селі Данці.* Тут з'являються такі означення інформанта: *мій двоюрідний брат, моя двоюрідня братова, муж моєі родички Гандзі.* Подано також варіанти назв населених пунктів, напр., Довгоброди – Дубогроди, варіанти імен – *Говорив Микола (Миколай) Семенюк.*

Словник містить 133 слова. Слова записано спрощеною транскрипцією з наголосами. Важливо, що враховано синонімію і варіантність: *барабóля, – і – картопель, загально виступає картóхель, -я. картоплі. –ів і у^ов; бóцян, -а, бóцьон, -а, бусьон, –а і бусюн, -а – лелека, черногуз, бусел (переважно говорять – бусьон і бусюн, а боцян в хвацькій говірці)* [20, с. 91]. Значення слів І. Ігнатюк пояснює через наведення загальномовних відповідників або лексичного значення: *бурка, -і – вовняна спідниця, а також чоловічий плащ із сукна* [Там же].

Як бачимо, остання праця знавця і невтомного збирача текстів підляських говірок Івана Ігнатюка заслуговує на її повну характеристику в діалектологічній літературі. Вона є зразком своєрідного сприйняття говірки її носієм, але з висоти загальнодіалектологічних знань. Такі праці надзвичайно інформативні й можуть бути використані у вивченні говіркового мовлення в когнітивному аспекті.

До важливих джерел діалектологічних досліджень належать також аудіозаписи говірок, зокрема, удоступнені редакцією «Над Бугом і Нарвою» та ті, що ще чекають опрацювання, зокрема і фонотеці Закладу української філології УМКС.

На особливу увагу заслуговують писемні матеріали, серед яких і публіцистичні тексти, написані підляською говіркою або зі вставленням текстів говіркових на ламах часопису «Над Бугом і Нарвою». Чекають на свого дослідника й художні твори, написані підляською говіркою, – вірші Івана Киризьюка. Юрія Гаврилюка, Софії Сачко, Юрія Трачука та ін., які ставлять перед мовознавцями багато питань щодо діалекту та стилізації в публіцистичному стилі й художній літературі, про т.зв. «малі мови», про належність підляських говірок до української чи білоруської мови, про самоідентифікацію підляшуків та щодо інших не менш важливих проблем.

Висновки. Короткий огляд текстів з Підляшшя виявив кілька типів текстів з цього регіону, які було записано в різні часи – з кінця XIX і до початку XXI ст.: фольклорно-етнографічні джерела, де представлено тексти творів усної народної творчості на фоні етнографічного опису населення Підляшшя; етнографічно-лінгвістичні джерела, де етнографічна характеристика підляшуків поєднується з описом місцевих говірок; лінгвістично-діалектологічні праці, предметом яких був насамперед опис говірок Підляшшя і суміжних земель; публіцистичні тексти, написані або виголошені підляською говіркою; художні тексти, написані говіркою; аудіо- і відеозаписи говіркового мовлення. Кожен тип текстів вимагає від дослідника-діалектолога розуміння специфіки запису текстів і наукового підходу записувача, уваги до критичної літератури того періоду, коли вийшла та чи інша праця, а також до загальної наукової

діяльності укладача текстів. Незважаючи на різночасовість і різний характер аналізованих праць, вони обов'язково повинні увійти до корпусу текстів з Підляшшя, який міг би служити надійним джерелом діалектологічних досліджень. Перегляд сучасних збірників текстів також сигналізує про необхідність упорядкування та уніфікації вимог до форми представлення та змісту наступних видань.

Література:

1. Maryniakowa I., Grek-Pabiszowa I., Zielińska A. Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich / I. Maryniakowa, I. Grek-Pabiszowa, A. Zielińska. – Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, 1996. – S. 5-6.
2. Аркушин Г.Л. Українські діалектні тексти до питання методології / Г. Аркушин // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – № 1. – 2011. – С. 3-8.
3. Лесів Михайло. Особливості говору українців Холмщини та Підляшшя / М. Лесів // Холмщина і Підляшшя. – Київ: Родовід, 1997. – С. 86-100.
4. Шимановській В. Звуковыя и формальныя особенности народных говоров Холмской Руси. Обзор, съ приложением образцов народных говоров / В. Шимановській. – Варшава 1897. – 106 с. + Прилож. – 32 с.
5. Kuraszkiewicz W. Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych / W. Kuraszkiewicz. – Warszawa, 1963. – 168 s.
6. Лесів Михайло. Українські говірки в Польщі / М. Лесів. – Варшава: Український архів, 1997. – 495 с.
7. Czyżewski F., Warchoń S. Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny / F. Czyżewski, S. Warchoń. – Lublin, 1998. – 497 s.
8. Бідношия Юрій. Діалектні тексти закордонних українців як джерельна база етнографічних студій / Ю. Бідношия // Народна творчість та етнологія. – № 2. – 2013. – С. 112-125.
9. Гримашевич Галина. «То такі подобні єзик бил до українського...» / Г. Гримашевич // Волинь-Житомирщина. – Вип. 17. – С. 186-189.
10. Бідношия Юрій. Слухаймо Підляшшя / Ю. Бідношия // Над Бугом і Нарвою. – №2(90) березень-квітень (marzec – kwiecień). – 2007. – С.45.
11. Аркушин Г. Голоси з Підляшшя / Григорій Аркушин. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 535 с.
12. Янчук Н. Некоторые особенности Корницкого говора / Н. Янчук // Труды Этнографического Отдела Императорского Общества Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии при Московском университете. – Кн. 7. – Москва 1885. – С. 60-72.
13. Матеріали для етнографії Сьдлещкой губернії. Собраль И.В. Бессараба / И. Бессараба. – Санктпетербург: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1903. – 324 с.
14. Kolberg O. Chelmskie, cz.1/ Dzieła wszystkie. – t.33. – Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1964. – 370 s. ;Kolberg O. Chelmskie, cz. II. Dzieła wszystkie, t. 34. Z materiałów pośmiertnych wydał I. Kopernicki, Wrocław-Poznań 1964. Ss. X, 268, ilustr. Reedycja fotooffsetowa, pierwodruk: Kraków 1891.
15. Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym. – Warszawa, 1972. – 225 s.
16. Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ русскимъ географическимъ обществомъ. Юго-Западный Отдѣл. Матеріалы и изслѣдованія. Собранныя д.чл. П.П. Чубинскимъ / П. Чубинский. – Т. 1-7. – 1872-1878.
17. Зілинський Іван. Проба упорядкування українських говорів / І. Зілинський // Записки НТШ. – т.СХVII-СХVIII. – Львів, 1913. – С. 364.
18. Пшепюрська-Овчаренко М. Надсянський говір / М. Пшепюрська-Овчаренко // Мова українців Надсяння. – Перемишль: [б. в.], 2007. – С. 88-266.
19. Tokarski Jan. Gwata Serpelic: fonetyka, fleksja / J. Tokarski. – Wrocław. – 152 s.
20. Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym / A. Obrębska-Jabłońska. – Warszawa, 1972. – 224 s.
21. Ігнатюк Іван. Українські говірки Південного Підляшшя [опис, тексти і словничок] / І. Ігнатюк. – Люблін: Episteme, 2013. – 108 с.

Фроляк Л. Д. Тексты из Подляшья как источник диалектологических исследований

Аннотация. Стаття посвящена характеристике сборников и отдельных записей текстов народной речи жителей Подляшья, опубликованных с конца XIX в и до наших дней, с точки зрения их диалектологической информативности.

Ключевые слова: диалектология, текстология, украинские говоры за рубежом Украины, подляские говоры.

Frolak L. Texts from Podlyash'ya as a source of dialectology researches

Summary. The article is devoted to description of collections of dialect texts from Podlasie, which were published from the end of 19 and until contemporaneity, taking into account their dialectology informing.

Key words: dialectology, tekstography, Ukrainian dialect in Poland, dialect of Podlasie.